

Co nam zostało z epoki oświecenia? Dialog z tradycją

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Wojciech Ligęza, *Wstęp*, [w:] Wisława Szymborska, *Wybór poezji*, oprac. Wojciech Ligęza, Wrocław 2016.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Mała dziewczynka ściąga obrus*, [w:] Wisława Szymborska, *Wybór poezji*, oprac. Wojciech Ligęza.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Głos w sprawie pornografii*, [w:] tejże, *Ludzie na moście*, Kraków 2016.
- Źródło: Leszek Kołakowski, *O wolności [fragmenty]*, [w:] tegoż, *Mini wykłady o maxi sprawach*, Kraków 2009.

Co nam zostało z epoki oświecenia? Dialog z tradycją

Źródło: Daniel Chodowiecki, *Minerwa jako symbol oświeconej mądrości*, 1791, domena publiczna.

Tradycja oświecenia ugruntowała w kulturze europejskiej klasyczne wzory estetyczne oparte na zasadach harmonii, równowagi, odpowiedniości i stosowności. Porządek obowiązujący w sztuce miał być odbiciem porządku istniejącego w naturze.

Filozoficzna refleksja tych czasów zaakcentowała natomiast wagę myślenia. Sądono, że ta zdolność wyróżniająca człowieka pozwala poznać, zrozumieć i uporządkować świat. Myśl oświeceniowa utrwaliła także przekonanie o wolności jako podstawowej wartości ludzkiego życia. Jednocześnie historyczne doświadczenia epoki pokazywały, że ani porządek świata, ani poznanie i rozum, ani nawet wolność człowieka nie są stałe i niezmiennie.

Twoje cele

- Wyjaśnisz pojęcie wolności na podstawie tekstu Leszka Kołakowskiego.
- Określisz typ liryki i jego funkcje w wierszu Wisławy Szymborskiej *Głos w sprawie pornografii*.

- Zinterpretujesz puentę utworu w kontekście założeń światopoglądowych oświecenia.
- Opiszysz funkcje ironii w wierszach Szymborskiej.

” Leszek Kołakowski

O wolności [fragmenty]

Są dwa obszary myśli, każdy bardzo rozległy, na których sprawa wolności jest rozważana; są one od siebie tyle niezależne logicznie, że nawet nie jest oczywiste, iż to samo słowo „wolność” do obu pasuje. Jeden obszar to odwieczne zmaganie się z pytaniem, „czy człowiek jest wolny?”, wolny na mocy natury samego swego człowieczeństwa, czy z przyrodzenia cieszy się wolnością niezbywalną. Wolność w tym sensie, czyli m.in. zdolność do wyboru, który nie jest bez reszty wymuszany przez jakiekolwiek siły działające poza świadomością człowieka, była równie często kwestionowana, jak przyświadczana w dziejach kultury. Spór był spokrewniony, lecz nie identyczny ze sporem o powszechny [determinizm](#). [...]

Kiedyś zarówno fizycy, jak liczni filozofowie wierzyli w żelazny [determinizm](#); dowodów na to nie mieli, uważali jednak tę wiarę za oczywistość zdrowego rozsądku, w którą pomyłeńcy tylko wątpią i która jest niezbędnym założeniem myślenia naukowego i racjonalnego. W naszym stuleciu załamała się ta wiara, co było głównie zasługą mechaniki kwantowej, a w ostatnim czasie również teorii chaosu. Fizycy [dogmat](#) deterministyczny porzucili. Stąd nie można oczywiście wnioskować, że ludzie wolną wolą są obdarzeni – elektrony wolnej woli nie mają – można tylko twierdzić, że wiara w wolną wolę nie jest udaremniona czy przekreślona przez fizykę. Nie jest. Wierzyć w wolność wyboru – w sensie wspomnianym – i w tworzenie nowego można, a nawet, jak sądzę, należy; wolność jest naszym doświadczeniem elementarnym, doświadczeniem każdego;

jest ono tak elementarne, że nierozkładalne na części, które dałyby się z osobna analizować [...]. Ta wolność jest zatem dana ludziom razem z ich człowieczeństwem, jest tego człowieczeństwa fundamentem, tworzy człowieka jako coś w bycie samym wyróżnionego. Tradycja oświecenia ugruntowała w kulturze europejskiej klasyczne wzory estetyczne oparte na zasadach harmonii, równowagi, odpowiedniości i stosowności. Porządek obowiązujący w sztuce miał być odbiciem porządku istniejącego w naturze. Filozoficzna refleksja tych czasów zaakcentowała natomiast wagę myślenia. Sądzono, że ta zdolność wyróżniająca człowieka pozwala poznać, zrozumieć i uporządkować świat. Myśl oświeceniowa utrwaliła także przekonanie o wolności jako podstawowej wartości ludzkiego życia. Jednocześnie historyczne doświadczenia epoki pokazywały, że ani porządek świata, ani poznanie i rozum, ani nawet wolność człowieka nie są stałe i niezmiennie. Nie ma przy tym powodu, by twierdzić za św. Augustynem i Kantem, że tylko wtedy jesteśmy wolni, gdy dobro wybieramy, nie zło, że więc wolność nasza określa się przez treść wyborów, nie zaś przez samą zdolność wybierania. Twierdzić tak, to pakować własne moralne doktryny w samo pojęcie wolności. Mówimy jednak także o wolności, która nie jest w naturze naszego bytowania obecna, ale jest dziełem kultury, życia zbiorowego, prawa. Wolność w tym znaczeniu jest to obszar tych ludzkich czynności, w których organizacja społeczna niczego nie zakazuje ani nie nakazuje, w których więc ludzie mogą wybierać, co chcą, czynić coś albo nie czynić, bez narażania się na represje. Wolność w tym znaczeniu jest oczywiście stopniowalna, bywa jej więcej albo mniej i zwykliśmy mierzyć różne ustroje polityczne rozmiarami wolności – od takich, gdzie wolność jest bliska zeru, czyli ustrojów totalitarnych w ich formie skrajnej (na przykład Rosja Stalina [...], III Rzesza) do

takich, gdzie nakazy i zakazy są ograniczone do minimum. [...] Łatwo zauważyć, że chociaż wolność w tym sensie może być zredukowana do zera, to jednak nie może być nieograniczona. Hipotetyczny „stan naturalny”, który kiedyś teoretycy życia społecznego rozważali i gdzie nie ma żadnych praw, żadnych reguł, żadnej organizacji życia zbiorowego, lecz tylko nieustająca walka wszystkich przeciw wszystkim, nigdy nie istniał, ale gdyby był istniał, nie byłby wcale stanem nieograniczonej wolności. Nie można by powiedzieć, że w takim świecie „wszystko jest dozwolone” (czy też „wszystko wolno”), bo coś może być dozwolone albo nie przez jakieś prawo. Gdzie prawa nie ma, nie ma też wolności, słowo to jest wyzute z sensu; innymi słowy, wolność w naszym świecie jest zawsze ograniczona. Robinson Crusoe nie korzystał z nieograniczonej wolności, ani jakiegokolwiek zresztą. Wolność – mniejsza lub większa – może być tylko tam, gdzie coś jest dozwolone, a coś – zakazane [...]. Widzimy przeto, że chociaż te dwa znaczenia słowa „wolność” bardzo się różnią, tak iż można mieć wolność w jednym znaczeniu, a nie mieć w drugim, to jednak są one na tyle spokrewnione, że nic w tym rażącego, że jednego słowa używamy, byleśmy tych znaczeń nie mieszały. W obu wypadkach chodzi o możliwość wybierania: w drugim sensie o sytuacyjne warunki wyboru, o to, co nam w ogólności organizacja społeczna i prawo do wyboru pozostawiają; w pierwszym sensie o nasze własne duchowe warunki wyboru i tworzenia, o sam fakt, że wybierać i tworzyć jesteśmy władni, chociaż zdolność ta nasza nie zakłada niczego co do zakresu dóbr, wśród których faktycznie wybierać możemy.

Źródło: Leszek Kołakowski, *O wolności [fragmenty]*, [w:] tegoż, *Mini wykłady o maxi sprawach*, Kraków 2009.

Pomnik Leszka Kołakowskiego w Radomiu przy placu Konstytucji 3 Maja

Źródło: Kubsson94, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Leszek Kołakowski (1927–2009) – filozof, eseista, publicysta. Jego zainteresowania skupiały się wokół historii filozofii. Autor *Mini wykładów o maxi sprawach*, *O co nas pytają wielcy filozofowie* – książek, w których przybliżał czytelnikom trudne problemy filozoficzne.

Voltaire interpretujący dzieło Isaaca Newtona, ok. 1738

Źródło: domena publiczna.

Ilustracja do *Wielkiej encyklopedii francuskiej* pod redakcją Denisa Diderota i Jeana d'Alemberta

Źródło: domena publiczna.

Sébastien Leclerc, *Ludwik XIV odwiedzający Królewską Akademię Nauk*, 1671

Źródło: licencja: CC 0 1.0.

1. Wyjaśnij dwa znaczenia słowa „wolność” przedstawione przez Leszka Kołakowskiego. Które z nich wywodzi się z tradycji myśli oświeceniowej?

1

2

2. Przeczytaj objaśnienie terminu „determinizm”. Jaki jest związek między determinizmem a wolnością wyboru? Zilustruj wywód własnymi przykładami.

3

3. Z jakim twierdzeniem św. Augustyna i Kanta nie zgadza się współczesny filozof? Jak uzasadnia swój pogląd?

4

4. Dlaczego wolność musi być prawnie uregulowana? Jak rozumiesz w tym kontekście przykład Robinsona Crusoe, przywołany w rozważaniach Kołakowskiego?

Słownik

aksjologia

(gr. *áxios* – godny, cenny, *lógos* – słowo, nauka) – dziedzina filozofii zajmująca się wartościami; bada naturę wartości, ustala normy i kryteria wartościowania oraz hierarchię wartości

determinizm

(z łac. *determinare* – ograniczać, określać) – pogląd filozoficzny głoszący, że wszelkie zjawiska w przyrodzie czy w życiu społecznym są w sposób konieczny uwarunkowane przez okoliczności, w których zachodzą

dogmat

(z gr. *dóγμα* – pogląd, mniemanie, postanowienie, dekret) – twierdzenie uznawane za prawdziwe tylko na mocy autorytetu, bez względu na jego zgodność z doświadczeniem

dyskurs

(łac. *discursus* – rozmowa, rozprawa, rozumowanie) – dyskusja, rozmowa na tematy naukowe; także wywód przeprowadzony na zasadzie logicznego wnioskowania

epistemologia

(gr. *episteme* – wiedza, *lógos* – słowo, nauka) – nauka o poznaniu; dziedzina filozofii zajmująca się relacjami między poznawaniem, poznaniem a rzeczywistością

etyka

(gr. *tá ēthiká* – traktat o obyczajach < *ēthos* – obyczaj, charakter) – nauka dotycząca moralności; ogół norm moralnych uznawanych w pewnym czasie przez jakąś zbiorowość społeczną jako punkt odniesienia dla oceny i regulacji postępowania w celu integracji grupy wokół pewnych wartości, synonim moralności

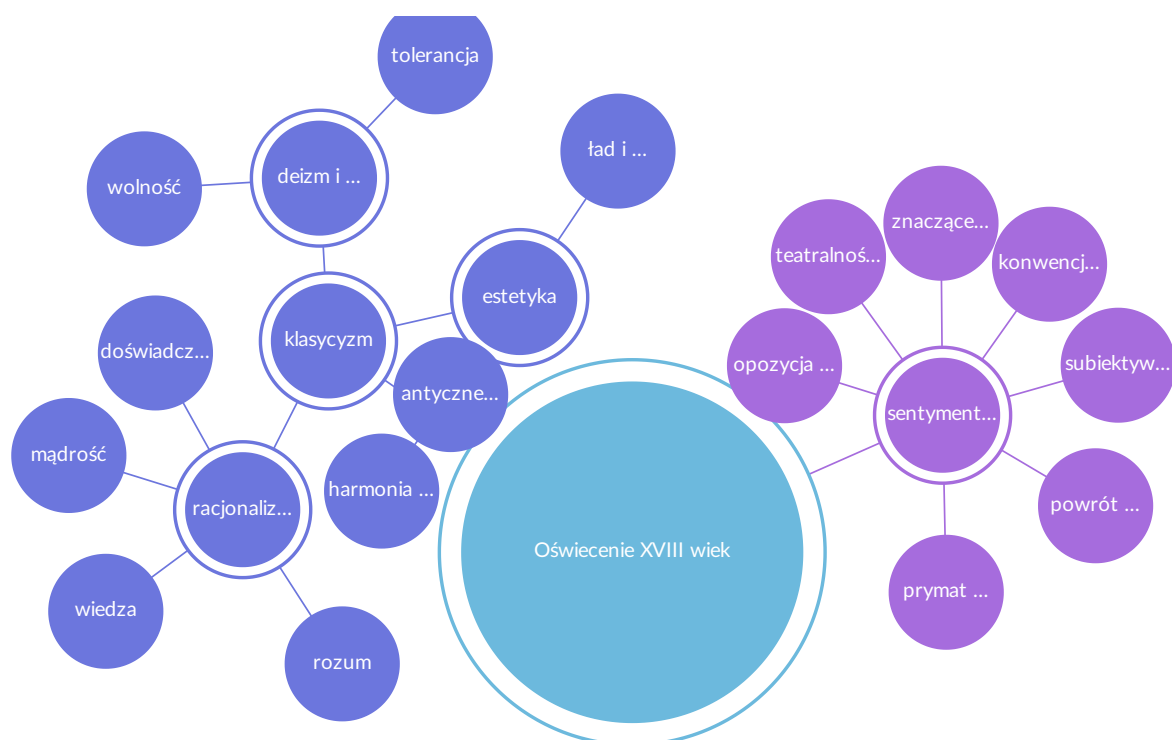
metafizyka

(łac. *metaphysica* < gr. *μεταφυσικά*) – nieodgadniona istota czegoś; także jeden z działów filozofii zajmujący się, podobnie jak ontologia, nauką o bycie

Mapa myśli

Polecenie 1

Przeanalizuj mapę myśli na temat najważniejszych prądów literackich i estetycznych epoki oświecenia. Uzasadnij, do którego z nich Wisława Szymborska nawiązuje w wierszu *Głos w sprawie pornografii*. Zapisz swoje spostrzeżenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DfHK5z2ggq>

Film z nagraniem utworu Wisławy Szymborskiej *Głos w sprawie pornografii*.

Głos w sprawie pornografii

Nie ma rozpusty gorszej niż myślenie.

Pleni się ta swawola jak wiatropylny chwast
na grządce wytyczonej pod stokrotki.

Dla takich, którzy myślą, święte nie jest nic.
Zuchwałe nazywanie rzeczy po imieniu,
rozwiąże analizy, wszeteczne syntezy,
pogoń za nagim faktem dzika i hulaszczą,
lubieżne obmacywanie drażliwych tematów,
[tarło](#) poglądów – w to im właśnie graj.

W dzień jasny albo pod osłoną nocy
łączą się w pary, trójkąty i koła.
Dowolna jest tu płeć i wiek partnerów.
Oczy im błyszczą, policzki pałają.
Przyjaciel wykoleja przyjaciela.
Wyrodne córki deprawują ojca.
Brat młodszą siostrę stręczy do nierzędu.

Inne im w smak owoce
z zakazanego drzewa wiadomości
niż różowe pośladki z pism ilustrowanych,
cała ta prostoduszna w gruncie pornografia.
Książki, które ich bawią, nie mają obrazków.
Jedyna różnaitość to specjalne zdania
paznokciem zakreślone albo kredką.

Zgroza, w jakich pozycjach,
z jak wyuzdaną prostotą
umysłowi udaje się zapłodnić umysł!
Nie zna takich pozycji nawet [Kamasutra](#).
W czasie tych schadzek parzy się ledwie herbata.
Ludzie siedzą na krzesłach, poruszają ustami.
Nogę na nogę każdy sam sobie zakłada.
Jedna stopa w ten sposób dotyka podłogi,
druga swobodnie kiwa się w powietrzu.
Czasem tylko ktoś wstanie,
zbliży się do okna
i przez szparę w firankach
podgląda ulicę.

Źródło: Wisława Szymborska, *Głos w sprawie pornografii*, [w:] tejże, *Ludzie na moście*, Kraków 2016.

Polecenie 2

Odpowiedz na pytanie, dlaczego osoba mówiąca w wierszu nie ujawnia wprost swojej obecności.

Polecenie 3

Wyjaśnij, na czym polega przewrotność tezy rozpoczynającej wiersz. Odtwórz argumenty, którymi została ona poparta.

Polecenie 4

Wypisz w dwóch kolumnach wyrazy i sformułowania, które odnoszą się do „myślenia” i „rozpusty”. Jaki efekt został osiągnięty dzięki takiemu zestawieniu?

myślenie

rozpusta

Polecenie 5

Scharakteryzuj ludzi oddających się „rozpuście myślenia”. Przeciwno czemu (komu) tak naprawdę skierowana jest ta wypowiedź poetycka?

Polecenie 6

Zacytuj sformułowanie, w którym przywołany został motyw biblijny. Na jakie znaczenia zwraca on uwagę czytelnika?

Polecenie 7

Wyjaśnij, jak rozumiesz zakończenie utworu. Dlaczego jedna z osób, o których mowa w wierszu, „przez szparę w frankach podgląda ulicę”?

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj nagrania i na jego podstawie wskaż związki między wymową wiersza Wisławy Szymborskiej *Mała dziewczynka ściąga obrus* a założeniami światopoglądowymi epoki oświecenia. Swoje spostrzeżenia zapisz w formie mapy myśli.

Polecenie 2

Korzystając z dowolnych źródeł, wynotuj najważniejsze założenia filozofii Lwa Szestowa.

Polecenie 3

Postaw tezę interpretacyjną i zbierz argumenty ją popierające.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P15KWt7Td>

Wisława Szymborska

Mała dziewczynka ściąga obrus

Od ponad roku jest się na tym świecie,
a na tym świecie nie wszystko zbadane
i wzięte pod kontrolę.

Teraz w próbach są rzeczy,
które same nie mogą się ruszać.

Trzeba im w tym pomagać,
przesuwać, popychać,
brać z miejsca i przenosić.

Nie każde tego chcą , na przykład szafa,
kredens, nieustępliwe ściany , stół.

Ale już obrus na upartym stole
– jeżeli dobrze chwycony za brzegi –
objawia chęć do jazdy.

A na obrusie szklanki, talerzyki,
dzbanuszek z mlekiem, łyżeczki, miseczka
aż trzęsą się z ochoty.

Bardzo ciekawe, jaki ruch wybiorą,
kiedy się już zachwieją na krawędzi:
wędrownkę po suficie?

lot dokoła lampy?

skok na parapet okna, a stamtąd na drzewo?

Pan Newton nie ma jeszcze nic do tego.

Niech sobie patrzy z nieba i wymachuje rękami.

Ta próba dokonana być musi.

I będzie.

” Wisława Szymborska

Mała dziewczynka ściąga obrus

Od ponad roku jest się na tym świecie,
a na tym świecie nie wszystko zbadane
i wzięte pod kontrolę.

Teraz w próbach są rzeczy,
które same nie mogą się ruszać.

Trzeba im w tym pomagać,
przesuwać, popychać,
brać z miejsca i przenosić.

Nie każde tego chcą, na przykład szafa,
kredens, nieustępliwe ściany, stół.

Ale już obrus na upartym stole
– jeżeli dobrze chwycony za brzegi –
objawia chęć do jazdy.

A na obrusie szklanki, talerzyki,
dzbanuszek z mlekiem, łyżeczki, miseczka
aż trzęsą się z ochoty.

Bardzo ciekawe, jaki ruch wybiorą,
kiedy się już zachwieją na krawędzi:

wędrówkę po suficie?
lot dokoła lampy?
skok na parapet okna, a stamtąd na drzewo?

Pan [Newton](#) nie ma jeszcze nic do tego.
Niech sobie patrzy z nieba i wymachuje rękami.

Ta próba dokonana być musi.
I będzie.

Źródło: Wisława Szymborska, *Mała dziewczynka ściąga obrus*, [w:] Wisława Szymborska, *Wybór poezji*, oprac. Wojciech Ligęza.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P15KWt7Td>

Wojciech Ligęza

Wstęp

[...] Czesław Miłosz, uważnie i wielostronnie czytając wiersz Mała dziewczynka ściąga obrus, wydobywa analogie z dociekaniem Lwa Szestowa o konieczności oraz wolności, o wyłamywaniu się myśli spod ustanawianych przez systemy filozoficzne powszechnych prawd. Dostrzeżemy tu przede wszystkim wątek newtonowski, mała bohaterka bowiem, zmuszając do lotu szklanki, talerzyki i dzbanuszki, odkrywa prawa ruchu we wszechświecie i w pokoju, dowiadując się też o prawie spadania. Jeśli już jesteśmy przy Szestowie, to dopowiedzmy, iż powinności filozofii wykładane przez tego myśliciela i przesłania poezji u Szymborskiej stają się zadziwiająco zbieżne. Człowieka należy nauczyć „żyć w niewiedzy”, a „zadaniem filozofii nie jest uspokojenie człowieka, lecz budzenie w nim niepokoju”. Wątki filozoficzne – ujmując rzecz w największym skrócie – dają się u Szymborskiej prześledzić w domenie metafizyki (przeświadczeń na temat bytu), epistemologii (teorii poznania i praktyki poznawania w poezji), aksjologii (nauki o wartościach), etyki (w zakresie wyborów i powinności). Skala zagadnień filozoficznych jest szeroka, ale żadna szkoła czy styl uprawiania refleksji nie określa poetki bez reszty. Jednoznaczne recepty rozwiązywania problemów zostają odrzucone, nawet narzędzia wątpienia są tutaj zróżnicowane. Raz jeszcze

powtórzmy: poetka odrzuca kopiowanie pomysłów i dyskursów filozofii, podąża własną drogą – z wyznaczonymi przystankami filozoficznymi. Dociekania filozofów przekształcają się u Szymborskiej we fragmenty opowieści o naszym konkretnym życiu. Według prezentowanych w wierszach nastawień człowiek nie ogarnia świata, lecz i świat nie wystarcza człowiekowi. Wielość napotykanых rzeczy przerasta możliwości poznawcze mówiącego „ja”, ale również wyobraźnia buntuje się przeciwko zastanym porządkom. Przy tym niejasne znaki, zatarte drogowskazy, nieczytelne wskazania, które wyłaniają się w postaci dziwnych przypadków z magmy wielości, poetka – specjalistka od ironii, negacji i wątpienia – opisuje z niezwykłą precyzją. Obce i tajemnicze obszary istnienia nieustająco poddawane są tu próbie oswojenia. Naturalnie poezja nie jest od tego, by tworzyć systemy metafizyczne. Dodawanie cząstkowych spostrzeżeń i cierpliwe gromadzenie przykładów – od małego kosmosu listka, źdźbła trawy, kropli wody, ziarenka piasku po gwiazdne fenomeny – charakteryzują styl poetyckiego myślenia Szymborskiej. Każda rewelacja sprawdzona zostaje w sferze konkretności. W efekcie mamy więc do czynienia z dwojaką postawą literackiego podmiotu: pragnie on wytworzyć własne zasady rozumienia świata, ale również poddać próbie zdrowego rozsądku istniejące instrumentarium poznawcze, krytycznie się przyjrzeć myśli filozoficznej, wyjaśnieniom nauki, wreszcie – mądrości praktykowanej na co dzień.

” Wojciech Ligęza

Wstęp

[...] Czesław Miłosz, uważnie i wielostronnie czytając wiersz *Mała dziewczynka ściąga obrus*, wydobywa analogie z dociekaniem Lwa Szestowa o konieczności oraz wolności, o wyłamywaniu się myśli spod ustanawianych przez systemy filozoficzne powszechnych prawd. Dostrzeżemy tu przede wszystkim wątek newtonowski, mała bohaterka bowiem, zmuszając do lotu szklanki, talerzyki i dzbanuszki, odkrywa prawa ruchu we wszechświecie i w pokoju, dowiadując się też o prawie spadania. Jeśli już jesteśmy przy Szestowie, to dopowiedzmy, iż powinności filozofii wykładane przez tego myśliciela i przesłania poezji u Szymborskiej stają się zadziwiająco zbieżne.

Człowieka należy nauczyć „żyć w niewiedzy”, a „zadaniem filozofii nie jest uspokojenie człowieka, lecz budzenie w nim niepokoju”.

Wątki filozoficzne – ujmując rzecz w największym skrócie – dają się u Szymborskiej prześledzić w domenę metafizyki (przeświadczeń na temat bytu), epistemologii (teorii poznania i praktyki poznawania w poezji), aksjologii (nauki o wartościach), etyki (w zakresie wyborów i powinności). Skala zagadnień filozoficznych jest szeroka, ale żadna szkoła czy styl uprawiania refleksji nie określa poetki bez reszty.

Jednoznaczne recepty rozwiązywania problemów zostają odrzucone, nawet narzędzia wątpienia są tutaj zróżnicowane. Raz jeszcze powtórzmy: poetka odrzuca kopiowanie pomysłów i dyskursów filozofii, podąża własną drogą – z wyznaczonymi przystankami filozoficznymi. Dociekania filozofów przekształcają się u Szymborskiej we fragmenty opowieści o naszym konkretnym życiu. Według prezentowanych w wierszach nastawień człowiek nie ogarnia świata, lecz i świat nie wystarcza człowiekowi. Wielość napotykanых rzeczy przerasta możliwości poznawcze mówiącego „ja”, ale również wyobraźnia buntuje się przeciwko zastanym porządkom. Przy tym niejasne znaki, zatarte drogowskazy, nieczytelne wskazania, które wyłaniają się w postaci dziwnych przypadków z magmy wielości, poetka – specjalistka od ironii, negacji i wątpienia – opisuje z niezwykłą precyzją.

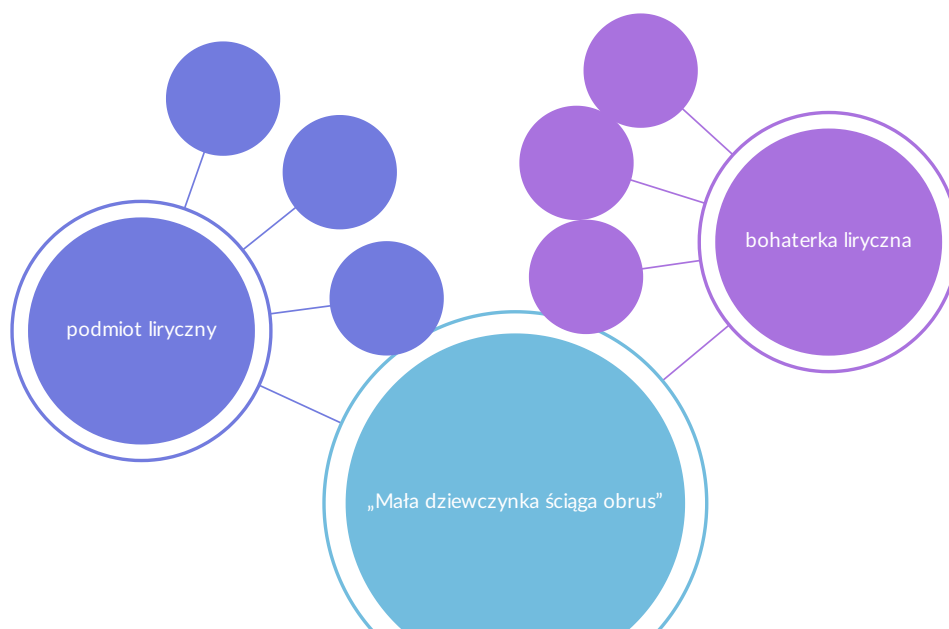
Obce i tajemnicze obszary istnienia nieustająco poddawane są tu próbie oswojenia. Naturalnie poezja nie jest od tego, by tworzyć systemy metafizyczne. Dodawanie cząstkowych spostrzeżeń i cierpliwe gromadzenie przykładów – od małego kosmosu listka, źdźbła trawy, kropli wody, ziarnka piasku po gwiazdne fenomeny – charakteryzują styl poetyckiego myślenia Szymborskiej. Każda rewelacja sprawdzona zostaje w sferze konkretności. W efekcie mamy więc do czynienia z dwojaką postawą literackiego podmiotu: pragnie

on wytworzyć własne zasady rozumienia świata, ale również poddać próbie zdrowego rozsądku istniejące instrumentarium poznawcze, krytycznie się przyjrzeć myśli filozoficznej, wyjaśnieniom nauki, wreszcie – mądrości praktykowanej na co dzień.

Źródło: Wojciech Ligęza, *Wstęp*, [w:] Wisława Szymborska, *Wybór poezji*, oprac. Wojciech Ligęza, Wrocław 2016.

Ćwiczenie 1

Scharakteryzuj podmiot liryczny oraz bohaterkę liryczną wiersza.

Ćwiczenie 2

Nazwij co najmniej cztery środki stylistyczne zastosowane w wierszu Szymborskiej. Wypisz ich przykłady oraz określ ich funkcję.

Środek stylistyczny

Nazwa

Funkcja w wierszu

Ćwiczenie 3

Wyjaśnij, w jaki sposób użyte w utworze język i środki stylistyczne wpływają na wymowę utworu. Sformułuj wniosek, odwołując się do odpowiednich przykładów.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: Co nam zostało z epoki oświecenia? Dialog z tradycją

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
- 6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Wyjaśnisz pojęcie wolności na podstawie tekstu Leszka Kołakowskiego.
- Określisz typ liryki i jego funkcje w wierszu Wisławy Szymborskiej *Głos w sprawie pornografii*.

- Zinterpretujesz puentę utworu w kontekście założeń światopoglądowych oświecenia.
- Opiszysz funkcje ironii w wierszach Szymborskiej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty;
- przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;
- rozpoznaje środki artystycznego wyrazu zastosowane przez autorów oraz określa ich funkcję.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel poleca uczniom, by zapoznali się z tekstami poetyckimi zamieszczonymi w e-materiale (mogą je przeczytać lub wysłuchać ich) oraz przeczytali fragment wykładu Leszka Kołakowskiego *O wolności*

Faza wprowadzająca:

1. Wyświetlenie na tablicy treści zawartych w sekcji „Wprowadzenie”. Przybliżenie przez nauczyciela tematu i celów lekcji. Określenie wiążących dla uczniów kryteriów sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Nauczyciel poleca uczniom, by przypomnieli najważniejsze założenia światopoglądowe oświecenia. Następnie prosi uczniów, by sformułowali własną definicję wolności.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu z sekcji „Przeczytaj”. Następnie wykonują cztery polecenia zamieszczone pod tekstem L. Kołakowskiego. Nauczyciel prosi wybrane osoby o odczytanie odpowiedzi, komentuje je.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Mapa myśli”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na pytania: wspierające interpretację tekstu poetyckiego. Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi,

a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając także uczniom informacji zwrotnej.

3. **Utrwalanie wiedzy i umiejętności.** Nauczyciel przechodzi do sekcji „Audiobook”. Dzieli klasę na 4-osobowe grupy. Uczniowie rozwiązują następujące zadania na czas: ćw. 1-3, od najłatwiejszych do najtrudniejszych. Grupa, która poprawnie rozwiąże zadania jako pierwsza, wygrywa, a nauczyciel może nagrodzić uczniów ocenami za aktywność.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje pytanie, które otwiera krótką dyskusję podsumowującą lekcję:
Co nam zostało z epoki oświecenia?

Praca domowa:

1. W ramach zadania domowego uczniowie wykonują polecenie 1 z sekcji „Audiobook” w e-materiale: Wysłuchaj nagrania i na jego podstawie wskaż związki między wymową wiersza Wisławy Szymborskiej *Mała dziewczynka ściga obrus* a założeniami światopoglądowymi epoki oświecenia. Swoje spostrzeżenia zapisz w formie mapy myśli.

Materiały pomocnicze:

- Władysław Dynak, Aleksander Labuda, *Lekcje czytania. Eksplikacje literackie*, Warszawa 1991.
- *Mini wykłady o maxi sprawach* (1-5) Leszka Kołakowskiego, Ninateka.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.